

STELLINGWERFS

Het Stellingwerfs is de Nedersaksische streektaal die vanouds in de gemeenten West- en Ooststellingwerf (het zuidoosten van de provincie Friesland) wordt gesproken. De benaming Stellingwerfs wordt, om de zeer sterke overeenkomsten, ook wel gebruikt voor de taal van de gemeente Steenwijkerland, en -in mindere mate- voor de taal van de Drentse gemeente Westerveld. Het Stellingwerfs is een uitloper van het Nedersaksisch/Nederduitse taalgebied. Dat strekt zich niet alleen uit over Drenthe, Groningen, Overijssel en de Achterhoek en de Veluwe in Gelderland, maar ook over grote gebieden in het noorden van Duitsland. Het is echter nauwelijks verwant aan het Fries. Wel gaan Stellingwerfs en Fries beide terug op het Westgermaans, een oud voorstadium dat ze met vele andere (streek)talen delen. Het Stellingwerfs wordt wel gekarakteriseerd als 'een streektaal die in wezen niet Fries is, maar die wel een aantal Friese bijzonderheden in zich heeft'.

In Stellingwerf spreekt traditioneel de overgrote meerderheid van de bevolking nog het Stellingwerfs. Alleen de nieuwe veendorpen Haulerwijk en Waskemeer (afgesplitst van het gebied van het dorp Haule) spreken vanouds grotendeels Fries. Traditioneel wordt de rivier de Kuinder als de taalgrens beschouwd tussen Fries en Stellingwerfs. De dorpen Donkerbroek en Haule, noordelijk van de Kuinder, zijn echter vanouds ook Stellingwerfstalige dorpen. Appelscha werd in de 19e eeuw voor een niet onbelangrijk deel Fries-talig, door de komst van mensen die in de veenderijen werkzaam zouden zijn. Ook in Donkerbroek ontstond in de 20e eeuw een sterke Friese invloed.

Geschiedenis

Door de afwezigheid van een adellijke bovenlaag en het ontbreken van een stedelijke ontwikkeling zijn de geschreven bronnen uit en over het Middeleeuwse Stellingwerf schaars. Het gebied komt voor het eerst als een eigen herkenbare eenheid naar voren in de periode vrijwel direct na 1300. Vanaf die tijd waren de Stellingwerfers voortdurend in conflict met de bisschoppen van Utrecht, die bestuurlijke rechten lieten gelden op de regio en die het gebruik en bezit van landerijen door de Stellingwerfers in Noordwest-

Overijssel aan banden wilden leggen. Grote bekendheid in de vaderlandse geschiedenis kreeg de Stellingwerfse belegering van het bisschoppelijke slot in Vollenhove (Noordwest-Overijssel). Pas in 1500 eindigt de onafhankelijkheid van de Stellingwerfers. In dat jaar laat het Duitse hof hun gebied veroveren en voegt dat ten gunste van de hertog van Saksen aan Friesland toe. Daarmee komt in de volgende jaren ook definitief een einde aan de periode waarin de Stellingwerfers werden geleid door een college van drie door henzelf uit de boerengemeenschap gekozen 'stellingen'. Ook vindt dan de splitsing plaats in de huidige bestuurlijke en administratieve eenheden Oost- en Weststellingwerf.

De beschreven situatie maakt begrijpelijk waarom in Stellingwerf vanouds Stellingwerfs wordt gesproken en geen Fries. De rivier de Kuinder vormt de taalgrens omdat het hier de noordelijke landsgrens van het oude Stellingwerf betreft. Wanneer de autochtone Stellingwerfers 'Friesland in gaan', bedoelen zij dan ook het Friestalige deel van het huidige Friesland aan de noordkant van de Kuinder.

De oude geschreven bronnen zijn in het Latijn gesteld of in oostelijk 'Middelnederlands'. Het oudste in druk verschenen Stellingwerfs verscheen in 1837. Met name het werk van de Stellingwerfse auteur H.J. Bergveld (1902-1966) heeft sterk bijgedragen aan de relatief grote ontwikkeling van het schriftelijke taalgebruik sinds 1970.

Aantal sprekers

Na de jaren '50 is vooral het Nederlands sterker geworden in het taalgebruik van de inwoners van Stellingwerf. Een in omvang toenemende groep Stellingwerfers ging uitsluitend of bijna uitsluitend Nederlands spreken. Zeer recent onderzoek wijst uit dat in Weststellingwerf 53% van de bevolking het Stellingwerfs nog dagelijks gebruikt en 64.6% het beheerst. Voor Ooststellingwerf zijn de percentages resp. 29.5% en 48.9%.

Status

Het Stellingwerfs is als niet-Nederlandse streektaal erkend, als onderdeel van het Nedersaksisch. In deze hoedanigheid wordt er ook in het onderwijs enige aandacht aan het Stellingwerfs besteed. Zo verzorgt de 'Stichting Stellingwarver Schrieversronte' jaarlijks een cursus Stellingwerfs voor beginners, en om de twee jaar een vervolgcursus. Daarnaast zijn er schrijfcursussen. In het basisonderwijs maakt het Stellingwerfs structureel deel uit van het onderwijs in heemkunde. Heemkunde neemt in verreweg de meeste Stellingwerfse scholen de plaats in van het onderwijs in het Fries. Het spreken van het Stellingwerfs is doorgaans geen probleem: op straat wordt het Stellingwerfs vaak in diezelfde taal beantwoord. In allerlei situaties wordt de streektaal nog gesproken, ook in de gemeenteraad, al gaat het dan om enkelingen. Kortom, het spreken van het Stellingwerfs levert zelden een probleem op.

Media

Het Stellingwerfs is nog steeds springlevend. Dat is bijvoorbeeld te zien in de drie al verschenen delen van het Stellingwarfs Woordeboek en in het werk van de actieve schrijvers

van tegenwoordig, zoals Johan Veenstra, Karst Berkenbosch, Harmen Houtman, Anke Hoornstra, Jan Oosterhof, Benny Holtrop en -vooral voor kinderen- Sietske Bloemhoff. Het Stellingwarfs Woordeboek is te beschouwen als de Dikke Van Dale, d.w.z. in de orde van uitvoerigheid en omvang. Bovendien is daarnaast een 'busewoordenboek' (zakwoordenboek) in de maak. Beide zijn woordenboeken Stellingwerfs - Nederlands. Inmiddels is ook begonnen met een woordenboek Nederlands - Stellingwerfs. Verder verschijnt het tijdschrift De Ovend (De Oven) zes keer per jaar, en bevat bijdragen over literatuur, taal, geschiedenis en volkskunde, alles in het Stellingwerfs. Er is een wekelijks programma Van huus en hiem, op zondagmorgen uitgezonden op de beide lokale zenders Odrie en Radio Weststellingwerf Centraal. Er is ook wekelijks een uur streektaalmuziek, Singeliers. Ook tussendoor wordt wel het Stellingwerfs gebruikt, als dat door personen en situatie zo uitkomt. Omrop Fryslân (regionale tv en radio voor de provincie Friesland) doet echter niet veel aan het Stellingwerfs. De Stichting Stellingwarver Schrieversronte heeft een bijzonder informatieve website, evenals schrijver Johan Veenstra (www.johanveenstra.nl).

De informatie in deze inleiding is goeddeels afkomstig van de website van de *Stellingwarver Schrieversronte* (www.stellingwarfs.nl)